

УДК 378.663.014.3

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ АГРАРНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ЗМІН

Наталія Костриця

*Національний аграрний університет
вул. Героїв Оборони, 15, 03041 Київ, Україна*

Розглянуто проблеми вдосконалення гуманітарної підготовки в системі аграрної освіти

Ключові слова: гуманізація, гуманітаризація, гуманітарна культура, ціннісні орієнтації.

Україна як частина європейської спільноти потерпає від соціальної, політичної, економічної, ідеологічної нестабільності, оскільки є на перехресті великих геополітичних інтересів, які й визначають освітню палітру сьогодення.

Наразі у вищій аграрній школі триває пошук шляхів переходу до нової освітньої парадигми. Гуманітаризація вищої аграрної освіти має стати одним із головних принципів нової освітньої парадигми XXI століття. “XXI століття буде століттям гуманітарних наук або його не буде”, – до такого висновку дійшов французький філософ та етнограф Леві-Строса, який радикально змінив ставлення до місця та ролі гуманітарного знання у системі культури.

На думку В. О. Трачук, актуальність гуманітаризації вищої професійної школи зумовлена такими чинниками, як: формалізацією та жорсткою детермінацією навчального процесу. Наслідком є створення закритих освітніх систем та відсутність необхідної мотивації основних суб’єктів освітньої діяльності – викладача та студента; лінійність (одновимірністю) та самоздатність професійної підготовки, що призводить до “вимивання” з освітнього процесу етичного чинника; деюредизація та десоціологізація професійного знання, що призводить до знелюднення предмета професійної діяльності майбутнього фахівця [8, с. 110].

Проблеми гуманітаризації освіти на сучасному етапі розвитку педагогічної науки були в центрі уваги науковців, а саме: теоретичні засади професійної підготовки (Г. Балл, С. Бондар, С. Гончаренко, М. Добрускін, І. Зязюн, Н. Кочерга, Ю. Мальований, О. Пономарьов, М. Присич, О. Романовський); вивчення гуманітарних дисциплін у вищому технічному навчальному закладі (Ф. Пашков, В.Середа, С. Теслюк; В. Шубін), формування освітніх систем (І. Блауберг, М. Каган, А. Лігоцький, С. Юдін) та

інші. Залишається поза увагою проблема гуманітаризації вищої аграрної освіти.

Останніми роками термін “аграрна освіта” набув особливого поширення і фактично витіснив із вжитку – “сільськогосподарська освіта” у зв’язку з частотністю вживання його в законодавчих і нормативних документах державних органів управління (Міністерство освіти і науки України, Міністерство аграрної політики України, Департамент кадрової політики, аграрної освіти та науки, Науково-методичний центр аграрної освіти).

Незважаючи на розмаїття дефініцій поняття “аграрна освіта”, ми розглядаємо його як функціональну систему, що забезпечує підготовку фахівців різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності у галузі агропромислового комплексу [4, с. 242].

Аграрна складова як специфічна риса суспільних відносин в Україні завжди посідала вагоме місце у формуванні української національної свідомості. З огляду на це участь вищої аграрної освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована на збереження кращих національних традицій у системі виховання й навчання.

За гуманітарною сферою, на думку В. Дзоз, “стоїть духовність, орієнтовна на розвиток особистості і прорив до нової соціальної якості. Щодо сфери освіти, чим більшою мірою виражена гуманітарна сутність певного виду людської діяльності, тим менше вона потребує зовнішньої підтримки, і навпаки, не лише забезпечує сама себе, але й ті особисті і соціальні здобутки, завдяки яким стає можливою та духовність, яка лежить в основі соціальної сфери. Що стосується сфери освіти, то в найрозвиненіших її соціальних інститутах розмивається межа між навчанням та науковим відкриттям: так університети, де свіжа уява і молоде честолюбство студентства сприяє інтенсивному науковому пошуку, давно перетворилися на центри наукових досліджень, а розвиток творчих здібностей особистості (а не лише оволодіння необхідною інформацією) давно став відмітною рисою кращих навчальних закладів усіх рівнів” [3, с. 27].

Очевидно, гуманітарну сферу можна досліджувати в широкому розумінні (тоді вона охоплює всі процеси, у яких простежується участь людини) і вузькому (спрямування творчого пошуку і зростання особистості). У вузькому розумінні вона є механізмом регулювання власне духовних відносин. Одним з основних пріоритетів такої політики є, на нашу думку, збереження і створення сприятливих умов для духовної творчості.

Поняття “гуманітарності в освіті” видається нам значно ширшим від поняття “гуманізація”. Зміст терміна “гуманітарний” (лат. *humanitas* – людська природа, освіченість; людство) – такий, що має відношення до свідомості людини й людського суспільства [1, с. 76].

Принцип гуманітаризації освіти передбачає ширше коло питань, спрямованих на виховання і розвиток особистості демократичного суспільства, оскільки стосується всіх процесів, що пов'язані людиною у цьому суспільстві.

Педагогічні дослідження останніх років дають змогу виділити фундаментальні положення сучасної концепції гуманітаризації навчально-виховного процесу у аграрних ВНЗ:

- посилення ролі гуманітарних наук у всіх аграрних ВНЗ;
- максимальне наближення навчальних дисциплін (змістово) до майбутніх потреб фахівця;
- оптимальне поєднання в навчальному закладі гуманітарних дисциплін з природничо-технічними;
- формування системи правової культури і правових взаємовідносин у навчальному закладі, які моделюють демократичний устрій держави і передбачають морально-правову відповідальність учасників навчально-виховного процесу за свої неправомірні дії, вчинки в рамках статуту навчального закладу;
- диференціацію навчання, створення умов для випробування студентом своїх задатків і нахилів у різних видах людської діяльності й пошуку себе, забезпечення можливостей для вибору навчальних дисциплін, виявлених видів трудової діяльності;
- поєднання загальнолюдських і національних цінностей, виховання на засадах християнської моралі;
- формування політичної культури, вміння спілкуватися, відстоювати свої погляди і думки, знаходити компроміси в умовах розмаїття політичних сил, не нав'язувати молоді тих чи інших ідеологічних поглядів та позицій.

Отже, принцип гуманітаризації освіти передбачає таку технологію навчання, в якій всі педагогічні процеси спрямовуються на диференційований розвиток і саморозвиток особистості, максимальне наближення кожної навчальної дисципліни до майбутніх потреб особистості, формування системи морально-правових відносин, політичної культури, оптимальне поєднання загальнолюдських і національних цінностей, виховання на засадах християнської моралі, посилення ролі гуманітарних наук і гуманітарно-орієнтоване вивчення інших навчальних предметів.

Багатофакторність середовища життєдіяльності фахівця вимагає нелінійної освіти, що означає максимальне розширення горизонту можливостей людини в процесі освіти і перетворення її на повноправного суб'єкта освітнього процесу. Освіта повинна бути спрямована на людину, а не від неї. Зважаючи на це, проблема гуманітаризації вітчизняної освіти та викладання гуманітарних предметів у аграрних ВНЗ повинна вийти на новий

рівень – отримання системного знання про природу, суспільство, людину шляхом інтеграції їхнього змісту.

Дослідження другої половини ХХ – початку ХХІ ст. довели, що гуманітарні знання є основою сучасних фундаментальних відкриттів у фізиці, математиці, хімії, біології тощо. Гуманітарні знання поєднують людину, природу, суспільство, гармонійно згладжуючи суперечності між природною і соціальною сутністю людини.

Гуманітаризація, в основі якої лежать гуманітарні знання, стає однією з головних парадигм інтелектуальної освіти, небаченим засобом отримання надприбутків, джерел багатств. Гуманітарні знання – це цілісна система, яка має забезпечити єдність знань у змістовому, лінгвістичному, семантичному, соціальному та інших аспектах.

Перелічимо найвагоміші причини, які, на нашу думку, гальмують процес засвоєння гуманітарних знань. Зокрема, слабкість матеріально-технічної бази викладання гуманітарних предметів. Розроблені навчальні програми з гуманітарних дисциплін в аграрних ВНЗ не задовольняють європейські стандарти. Деякі гуманітарні дисципліни дублюють навчальну інформацію. Зменшується кількість годин, відведених для вивчення гуманітарних дисциплін або переважна їх кількість відводиться на самостійне опрацювання, забуваючи про те, що викладач був, є і буде основним чинником формування особистості фахівця. Щодо оцінювання знань, умінь і навичок студентів з гуманітарних предметів, то західні тестові методи перевірки оцінюють лише знання фактів, а не розуміння причинно-наслідкових зв'язків, логічність мислення, власної позиції, що можна визначити лише за допомогою бесіди між викладачем та студентом. Треба пам'ятати, що співбесіда між викладачем і студентом перетворює формалізований процес навчання у живе спілкування на засадах співробітництва, співтворчості, співрозуміння, співосмислення, співоцінки. У процесі живого спілкування студенти стають співучасниками творення як професійних, так і життєвих цінностей.

Техногенний тип культури зумовив наявні ознаки дефіциту духовної культури і раціонального наукового мислення. Тому розвиток сучасної освіти повинен бути спрямований на перехід від освітньої парадигми до культуротворчої, метою якої є виховання “людини культурної”, а не “людини освіченої”.

Сьогодні, як ніколи, відчувається дефіцит гуманітарної культури, який, передусім, пов'язаний із зміною духовних цінностей людини та виникненням нових соціокультурних ідеалів у системі освіти. Конфлікт цінностей є безперечним компонентом розвитку суспільства перехідного періоду. “Повернути сенс та стабільність буття Людині та Людству може лише гуманітарна культура” [6, с. 99].

Гарантом виживання українського суспільства є засвоєння людиною цінностей культури, які становлять ядро її національного світогляду. Світогляд українців, їхня національна свідомість, етнічні орієнтації, вірування, правові норми відображаються в культурі народу, яка має засвідчувати свою наявність у європейському культурному просторі.

Л. І. Гурська, Л. В. Гурська зазначають, що становлення національної системи освіти і виховання має відбуватись на основі української світоглядно-філософської ментальності, яка має свої специфічні риси: спрямованість на внутрішній емоційно-почуттєвий світ людини, у якому панує не холодний раціональний глузд, а жагучий поклик “серця” (кордоцентризм); глибоко особистісний підхід до тлумачення реальності; “антеїзм” – єдність людини з природою, що так виразно виявляється у фольклорі [2, с. 48–49].

Складним фольклорним комплексом українців є народні традиції, обряди, мораль, які склалися упродовж віків і чимдалі активніше входять у систему сучасної культури. Вони задовольняли духовні й естетичні потреби народу, в них виявлялися їхні почуття, таланти, здібності.

Неоціненною спадщиною у вихованні та навчанні фахівців-аграрників і життєдайним джерелом національного духу є календарні свята, обряди і звичаї, які є розпорядком життя хлібороба. Природа в символах була основним виражальним засобом української обрядовості. Мотив землі як найціннішого з усіх природних багатств, якими дано володіти людині, широко відображений в українському фольклорі. Адже все найцінніше, що має людина (життя, щастя, здоров'я, віру і любов, духовні й матеріальні блага), йде від землі. Вона – наша годувальниця, тому в українці вклали в першооснову крилатих висловів слово “земля”, наприклад: “відірватись від землі”, “втоптати в землю”, “змести з лиця землі”, “лягти в землю”, “не чути землі під собою”, “ударити лихом об землю”, “сінь землі”, “не чути землі під собою”.

Рослинні мотиви та образи хлібороба завжди були пов'язані з хлібом. Усіх членів селянської родини завжди хвилювали турботи про врожай. Народна мудрість про вирощування хліба відображена в численних афоризмах, які передавалися з покоління в покоління (“Грім гримить — хліб буде родить”, “Кинь ячмінь в болото — вбере тебе в золото”, “Посій впору, будеш мати зерна гору”, “Ранній пар родить пшеничку, а пізній — метличку”, “Як зелене жати, то нічого не мати”, “На чорній землі білий хліб родиться”).

Поважливе ставлення до хліба утверджували на святах і родинних урочистостях, які супроводжувалися обрядами його вшанування. Хлібом-сіллю як символом достатку і щирості зустрічають гостей. Той, хто заходить до хати (сусід, родич чи знайомий), мав у кишені шматок хліба, щоб почастивати дітей. Мати чи батько, дідусь чи бабуся, старший брат чи сестра,

повернувшись із міста або гостювання додому, теж частували дітей принесеним хлібом. Якщо батьки приїжджали з ярмарку, то найціннішим гостинцем був хліб [7, с. 186–190].

Саме календарна обрядовість українського хлібороба, в якій поєднуються раціональний досвід, релігійно-магічні вірування, високо-естетичні традиції, мають стати духовним джерелом збагачення під час викладання предметів гуманітарно-природничого циклу фахівцям-аграрникам. Варто пам'ятати, що функція викладання полягає в тому, що використання даних з одних наук є передумовою для використання матеріалів з інших. Досить важливим є взяття до уваги синергетичного принципу, взаємопроникнення та взаємозв'язку різних галузей: наукового значення, що дасть змогу актуалізувати й оптимізувати світоглядну складову змістових одиниць і блоків освітніх дисциплін, сформувати цілісну корисну сучасність багатомірного світу.

Необхідною умовою національної освіти є пошук народом своїх етнічних витоків, збереження національної ідентичності, відтворення та розвитку етнічної, культурної, мовної самобутності.

Трачук В. О. вважає, що освіта має стати не просто засобом пізнання світу, а засобом його розуміння, що дасть змогу враховувати унікальність кожного окремого особистого підходу в процесі пізнання, здійснювати викладання на засадах загальнолюдських цінностей, наповнити значення етичним сенсом [8, с. 110].

Отже, зміни парадигми в аграрній освіті пов'язані з удосконаленням її гуманітарної складової, взаємопроникненням природних, технічних і суспільних наук, відродженням загальної технічної культури, культури спілкування, культури праці й навчання, що допоможе розкрити творчі здібності й талант кожного студента, підвищити його інтелектуальний рівень і розвинути особистісні риси майбутнього фахівця.

-
1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К., 1997.
  2. Гурська Л. І., Гурська Л. В. Етнонаціональний чинник як домінанта української моделі освіти // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали п'яти Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь, 2007.
  3. Дзоз В. Гуманітарна політика України: проблеми формування та реалізації (соціально-філософський аналіз). К., 2006.
  4. Іщенко Т. Д. Фахове навчання в системі безперервної аграрної освіти. К., 2000.

5. *Маршрутка Т. О.* Проблеми гуманітаризації освіти в Україні при переході до європейських освітніх стандартів // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали п'яти Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь, 2007.
6. *Рябокін М. В.* Філософсько-теоретичні основи гуманоцентричної освіти // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали п'яти Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь, 2007.
7. *Стельмахович М. Г.* Народна педагогіка. К., 1985.
8. *Трачук В. О.* Гуманізм як парадигма сучасної освіти // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали п'яти Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь, 2007.

HUMANITARIZATION OF AGRICULTURAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL CHANGE

Natalia Kostrytsia

*National Agricultural University,
Heroyi Oborony Str., 15, UA-03041 Kyiv, Ukraine*

The article is dedicated to the problem of humanitarian education improvement which is considered to be the constituent part in the system of agricultural education.

Key words: agricultural education, humanization, humanitarization, humanitarian culture, value dispositions.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008
Прийнята до друку 25.09.2008